

Forfatteren er redaktør ved Jysk Ordbog

Torben Arboe:

Skalmeje – i Jysk Ordbogs kilder

Med Aage Jørgsens artikel er der givet eksempler på, hvad instrumentet en skalmeje kan være, og hvordan skalmejer har været omtalt i litteraturen, især hos Johs. V. Jensen vedr. instrumentet i Himmerland / Danmark og lignende instrumenter i udlandet (Kina, USA). Johs. V. Jensen betegner den skalmeje, som børn i Himmerland fremstillede ved at ”flække et Stykke magert Træ”, som ”i Virkeligheden Klarinettens Urtype” (s. 7f.); leksikonopslag forbinder den også med oboen (s. 4). I Jysk Ordbogs kartotek har vi mange optegnelser, som nævner fællestræk mellem skalmeje og klarinet, desuden med horn og fløjte, mens obo ikke nævnes; nærmere herom i afsnit 1. Først skal præsenteres en anden type skalmeje, som beskrives i adskillige af kilderne, nemlig et instrument dannet af en *spiral af afskrællet bark* fra en gren af især pil, sjældnere også røn.

1. Skalmeje af bark

Denne type er beskrevet udførligt i optegnelser omkring år 1900, for Jyllands vedkommende hos Feilberg bd. 3 (1904-11) s. 227, for Fyn hos Tang Kristensen (1896) s. 676ff. If. Jysk Ordbogs materiale så vel som Feilberg er typen især kendt i Midtøstjylland; den beskrives fx fra Skanderborg-egnen, tilsyneladende under et lidt andet navn.

Saa kunde vi lave Skalmejer som vi kaldte *Skremej*. Denne lavedes bedst af Rønnébark, som var sejgt og kunde taale at haandteres, men Pilebark kunde ogsaa bruges, hvis man kunde finde en Gren, der var stor og lang nok. Først skar vi Barken i Spiralform, bredere og bredere efterhaanden som man kom frem paa Grenen, thi den skulde nemlig tages af i et helt Stykke. Saa bankede vi med Knivskæftet for at faa den (dvs. barkspiralen) løs fra Grenen og rullede den sammen i Tragtform ud ad. Der sattes et Mundstykke i, og den yderste Ende fæstnedes.

Adslev sogn, HjelmlevH (Sørensen 1949:68).

Mundstykket sættes i den spidse ende af den dannede ”tragt”; den yderste ende blev fæstnet med en torn, fremgår det af de følgende beskrivelser. Disse giver dels forskellige udtaleformer af ordet, dels varierede beskrivelser af fremstillingen af genstanden, der generelt kan kaldes *barkskalmeje*. I en anden optegnelse fra det midtøstjyske oplyses således: ”I min hjemegn, Søndrup ved Malling ... lavede man skalmejer af oprullet pilebark”; dette vises på en tegning, se fig. 1.

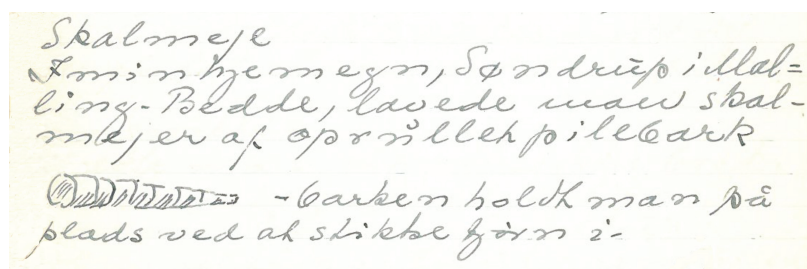

Fig. 1: Skalmeje fra Synnedrup, Malling sogn, NingH. (H.P.Hansen: Optegnelser 1946-58, PSkC ms. 210.0). Den geografiske placering ses på kort 4 (s. 15): nr. 1 (i området med skrå skraverings).

Det tilføjes, at man holdt ”barken på plads ved at stikke tjørn i” (se nærmere på fig. 2). – Lidt sydligere, i Randlev sogn ved Odder i HadsH, bruges samme fremgangsmåde: ”en *skjær'mej* er et blæseinstrument, som Drengene lavede af afskallet Bark, mest af Piletræ, rullet sammen til et langt Rør”. Tilsvarende i nabosognet °Gosmer: ”en *skre'møj*, Skalmeje, lavedes af et stykke bark, ca. 5 cm bred, skåret af i skruegang og sat sammen med en torn, og så en lille ring (ca. 3-4 cm lang) af bark af en tynd pilekvist som mundbid”; her nævnes altså et mundstykke ligesom i Adslev-optegnelsen. Fra Skanderborg-egnen lyder en anden beskrivelse:

en *Skamej' el. Skramej'* er en Slags Fløjte el. Skræve, der dannes af Pilebark, der skrælles af i Strimler og snoes sammen som et Kræmmerhus. I den spidse Ende sættes så en lille Skræve, der frembringer Lyden, medens den trompetagtige Skalmeje forstærker den .
Tåning sogn, VoerH (R.P. Randløv).

Det nævnte subst. ”skræve” (udtales *skræ·v* med langt æ) er egentlig samme ord som verbet *skræbe* = græde, pibe el.lign.; det betegner her dels hele instrumentet, dels mundstykket alene. Mundstykket beskrives efterfølgende som et lille blæseinstrument, som børn laver af forskellige plantedele, fx hule stængler af løvetand (mælkebøtte).¹ Resten af instrumentet, den spiralsnoede barkstrimmel, virker som resonnansrør og forstærker lyden fra dette mundstykke; barken og røret skal være helt frisk, for at man kan ”få det til at sige noget” (Friis 2006:2). De citerede optegnelser giver et godt indtryk af fremstillingen og udseendet af denne skalmejetype, barkskalmejen: den brede barkstrimmel skæres af ”i skruegang” og snoes sammen ”som et kræmmerhus” eller rulles sammen til et langt, tragtformet rør. Alligevel fortjener instrumentet at blive vist på et par illustrationer mere, inden vi ser nærmere på de særlige udtaleformer, der fremgår af citaterne ovenfor. Fig. 2 viser en barkskalmeje, som den har set ud på egnen nord for Silkeborg.

Fig. 2. Skalmeje fremstillet af Jens Peter Bang (Dallerup sogn, GjærnH), der også blæser i den. Foto ca. 1970, Musikhistorisk Museum. (Nielsen 1993:39).² Bemærk den relativt store torn, der holder sidste snoning på plads. – Jf. nr. 2 på kort 4.

¹ Subst. *skræbe* kan tilsvarende betegne fx et 2-3 cm langt stykke kornstrå brugt som lyd giver: hvis det klemmes sammen i den ende, der skal blæses i, kan det give en skrattende, fløjtende lyd. Men ordet betegner oftest struben, luftrøret fra en gås; ved slagtning blev den taget ud og kunne i tørret tilstand bruges som en slags instrument til at frembringe pibende, ’skræbende’ lyde.

² Skalmejen betegnes ved figuren også som en *bark-lur*, et instrument, der kendes fra flere lande, bl.a. Norge (Friis 2015:1).

En tilsyneladende længere udgave af instrumentet blev brugt på Christiansfeld-egnen, jf. fig. 3. Jessen havde lært at skære skalmejen som dreng; tilsvarende gælder Bang fra fig. 2. Mundstykket på skalmejen i fig. 3 kaldes en *skræme*, hvilket egentlig er samme ord (blot substantiveret) som verbet *at skræme* (= pibe, skrike med ubehagelig lyd; fra samme rod som engelsk *to scream*).³ Det fremgår, at disse barkskalmejer ikke har meget til fælles med den tidligere omtalte klarinette (hos Johs. V. Jensen og Aakjær); de betegnes da også *obo-skalmejer* i officielt regi (Musikmuseets samling, Friis 2015:1).

Fig. 3. Skalmeje fremstillet og anvendt omkring 2005 af Egon Jessen, Frørup sogn, S.-TyrstrupH. For skalmejen hos Jessen opgives længden til 56 cm (med et mundstykke på 4 cm.) (Friis 2006 s. 1). – Den geografiske placering ses som nr. 3 på kort 4 (syd for det skraverede område).

2. Udtaleformer

Nogle af udtaleformerne i afsnit 1 er så afvigende, at de fortjener en nærmere udredning. Ved *skamej* fra Tåning (s. 11) kunne man måske tro, at det udlydende *-l-* i første stavelse blot er faldet bort; men da der foreligger andre former med *-r-* på denne plads (*skar¹mej* og lign., Søvind sogn, VoerH), er det snarere dette *-r-*, der i Tåning er smeltet sammen med vokalen *-a-* foran. Udtalen *skar-* i stedet for *skal-* kan betegnes som en *dissimilation*, dvs. erstatning af en lyd med en anden af samme type, her erstatning af *l* med *r* inden for gruppen af såkaldte

³ Verbet *at skræme* er (eller var) almindeligt brugt i Sønderjylland. Derimod kendes substantivet *en skræme* kun fra Frørup sogn her og fra et andet sogn på samme egn, Sommersted, GramH, hvor det betegner "en Pibe eller Fløjte, som Børn lave af en Pennepose eller en Gaasehals". En pennepose er "røret", "stilken" af en gåsefjer, der kunne bruges som lyd giver ligesom et strå, jf. note 1; også brugen af gåsehals som lydfrembringer er omtalt i note 1.

likvider.⁴ Denne form er videre blevet udviklet til (eller forvekslet med) former med vokalen *æ* som i *skjærmeje* i Randlev-eksemplet s. 11, henholdsvis *skærmæj* i Gangsted sogn, VoerH. Andre steder er vokalen *å* kommet ind: *skårmeje* (der på Skanderborg-egnen betegnede en fløjte af elletræ), *skårmejed* (brugt på Mols om en hyrdedrengs fløjte). Disse udspøringer af førsteleddet skyldes formentlig en slags folkeetymologi: man kendte ikke ordets oprindelse, men har forbundet det med verbet *skære* og afledningen *skår*- hertil, idet man jo dannede disse fløjter og lign. ved at skære i træ eller bark.

Ved udtaleformer som *skremeje* i Adslev sogn og *skramej'* i Tåning sogn (de udhævede citater ovenfor, s. 10-11) må et andet fonetisk træk inddrages, nemlig den såkaldte *metatese*, der består i ombytning af en vokal og lyden *r*. Herved kan førsteleddet *skær*- blive til *skræ*- eller varianten *skre*-; udtalen *skremeje* blev også nævnt fra °Gosmer i HadsH ovenfor. Tilsvarende kan *skar*- i første eksempel blive til *skra*-, en lydudvikling, der også ses i formen *Schrammei* i nynedertysk (jf. note 10).⁵

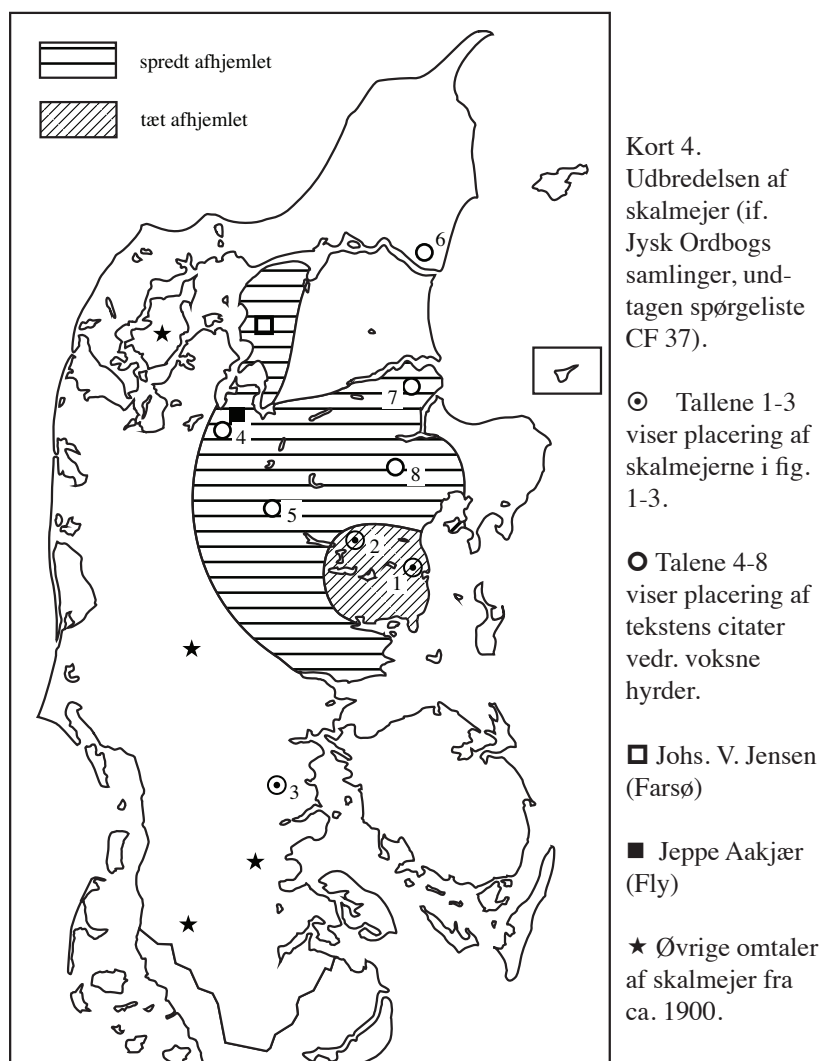
Der er altså inden for et relativt lille område tale om temmelig stor udtalevariation i ordets første led: fra *ska*-, *skar*- over *skær*-, *skjær*-, *skår*- til *skræ*-, *skre*- og *skra*-, alt sammen i Midtøstjylland. Formen *skarmeje* findes dog også længere mod nord, fx i Himmerland.

3. Udbredelse – inkl. byhyrder brug af skalmeje

I nutiden, eller i hvert fald sidste del af 1900-tallet, er ordet skalmeje velkendt i hele Jylland og vel hele landet, formentlig især ud fra Aakjærs ”Jeg bærer med smil min byrde” og til dels Sigfred Pedersens ”Nu lokker atter de lange veje”, jf. Aage Jørgensens artikel. I en af besvarelserne af Jysk Ordbogs spørgeliste CF fra 1979 anføres lydformen *skal¹mæj* med tilføjelsen: ”men det kendes ikke her på egnen” (°Haverslev, ØHanH). Ud fra de øvrige kilder kan skalmeje betegnes

⁴ Af denne type kan nævnes enkelte andre ord, fx udtales *morter* (køkkenredskabet), i nørrejysk oftest *mortel*, *mortels* el.lign. (Arboe 1996). Om forholdet generelt jf. Møller (1927:65).

⁵ Som et andet eksempel på metatese kan nævnes verbet *tærsk*: det udtales *træ-sk*, *tre-sk* og lign. på Djursland og adskilligt af det øvrige Østjylland, jf. Feilberg.3:926 og Kort etc. nr. 89. Det svarer til svensk *tröska*; jf. også tysk *dreschen*, engelsk *thresh*.

som tæt afhjemlet i Midtøstjylland (tættest i den sydlige del), spredt afhjemlet i størstedelen af det øvrige Østjylland og tilgrænsende områder i Vestjylland, desuden foreligger enkelte oplysninger fra Vendsyssel, Mors og Sønderjylland, jf. kort 4.

Det nævnes ofte, at skalmejer skæres og bruges af hyrdedrenge; men enkelte nævner også en mere ”officiel” brug, nemlig hos landsbyers voksne hyrder (jf. særskilt markering på kort 4). Således skriver Aakjær i slutningen af 1800-tallet, at man i hver by havde et par hyrder, ”i Almindelighed gamle ”Stønnisser” der passede alt Kvæg under et”. (En stønnis er en lidt påfaldende person, ”støder”, jf. Feilberg.³ under *stonnis*). De havde ”et Horn eller en Skalmeje, hvori de tudede” eller ”blæste ud”; så jog man kreaturerne ud af stalden og uden for gården, hvor hyrderne så hentede dem og drev dem ud til det sted, hvor de skulle græsse (Aakjær (1966):121, Fly sogn, FjendsH, nr. 4 på kortet). Tilsvarende omtale gives af byhyrdens brug af skalmeje i Kragelund sogn, HidsH (ved Silkeborg); der tilføjes, at om aftenen ”blæste han atter i Skalmejen, og saa kom hver og tog imod sine Kreaturer igen” (Hansen (1936):79, nr. 5 på kortet).⁶ Fra Hov sogn, KærH i det sydøstligste Vendsyssel, fortælles om den sidste byhyrde, at han i 1840-50’erne ”marcherede ned gennem Byen, blæsende paa sin Skalmeje (Træhorn), og fra Porte og Døre drev man Kreaturerne ud til ham” (Værnfelt (1946):184, nr. 6 på kortet). På egnen syd for Hadsund (Gjerlev sogn, GjerlevH) blæste *Hjo-ren* (dvs. hyrden) også i en *skal'mæj*, når han hentede fårene om morgenen og kom tilbage med dem om aftenen (Bjerregaard (1919):49, nr. 7 på kortet). Syd for Randers (Ørum sogn, GaltenH) drejede det sig omkring 1830-40 ligeledes om pasning af får, og her var ”Byens Hyrde ... som Tegn paa sin Værdighed forsynet med en Skalmeje med et paasat Vædderhorn”, som han blæste på ”om Morgenen gennem Byens Gader” (Levring (1908):98, nr. 8 på kortet); det oplyses ikke, om hyrden evt. også blæste i vædderhornet. Alle skalmejerne her er antagelig af den solide, af træ udskårne type og ikke barkskalmejer, jf. også at de kaldes horn i to af citaterne.

Skalmejer har også været kendt på Fyn, men i mindre omfang. I afsnit 1 blev kort nævnt en optegnelse hos Tang Kristensen; nærmere bestemt er den fra Kværndrup lidt nord for Svendborg og beskriver en barkskalmeje omtrent som beskrevet ovenfor: En barkspiral af

⁶ Aakjærs beretning blev trykt af Tang Kristensen i *Skattegraveren* bd. 5 (1886:189f.), og Hansen (1936) har hentet sin omtale i *Skattegraveren* bd.11 (1889:136).

”omtrent 1 1/2 Tommes Bredde” (dvs. ca. 4 cm) drejes sammen til et ”tragtdannet Rør”; det forsynes med et mundstykke, et barkrør på ca. 5 cm (2 tommer), der i den ene ende skræbes ”så tynd med Kniven, at den ved at blæses giver en brummende Lyd”; hele instrumentet giver en ”dyb, stærk, brummende Tone” (Tang Kristensen 1896:678). Både det tynde rørblad og den dybe, brummende tone medvirker til at placere instrumentet som en oboskalmeje.

4. Lidt om lignende instrumenter

Mens det således også på Fyn har kunnet hedde en *skalmeje*, har lignende instrumenter normalt været kendt under andre navne på Øerne⁷: i sjællandsk vist især mere generelle betegnelser som *fløjte*, *pilefløjte*, i fynsk også *barkfløjte*, alle formentlig om klarinettypen. I østfynsk desuden *barkhorn*, hvor røret er ”dannet af en lang spiralsnoet barkstrimmel” (Ømålsordbogen), altså obotypen. Tilsvarende har sydøstjysk i BjerreH betegnelsen *barkelyd* med udtalen *barki'lyj'*, i Jysk Ordbog defineret som et ”primitivt horninstrument af snoet bark” ud fra oplysningerne hos Jul Nielsen (1966):230. Byhyrder kunne endvidere anvende ”en selvlavet *Brøle* eller *Brumlebasse* bestaaende af et o. 12 Tommer (dvs. ca. 31 cm) langt Horn dannet af opviklet Bark, hvori var sat et Mundstykke (*Skræme*)”, oplyses det hos Grüner-Nielsen (1934):95. Citatet vedrører formentlig ømål, idet Ømålsordbogen både ved *Brøle* og *Brumlebasse* nævner ”skalmeje” som en betydning (Vestfyn og Tåsinge), mens Jysk Ordbog ikke har et subst. *brøle* og ikke en betydning ’horn’ af subst. *brumle-basse*.

5. Andre betydninger af ordet

Skalmeje bruges også stedvis som skældsord om en lang, opløben person, på Aakjærs egn: *skamæj* om en sådan kvinde (°Vroue, FjendsH), på Bjerregaards egn: *Skalmej'* = *Skræp Pige* (Hald sogn, NørhaldH). Endvidere, uden for skalmeje-området på kort 4, to meddelelser fra Thy, med dissimilation: *skarmejj*, om en opskræppende kvinde (Villerslev sogn, HassingH), *skari'mæj'*, om utugtig kvinde (og meddelelsen sætter næsten trumf på: *æ tøj't de war dæn gremæst u'ær æ håð høt* = jeg syntes, det var det grimme ord, jeg havde hørt)

⁷ Tak til Asgerd Gudiksen, Ømålsordbogen, for oplysninger herom.

(°Ræhr, HillerslevH). Aage Jørgensen spørger (s. 7), om man i Johs. V. Jensens digt *Ved Frokosten* ”fornemmer, at der knyttes en forbindelse mellem de lette damer og de primitive blæseinstrumenter?” Det synes i hvert fald, som om meddelelsen her gør det (forudsat, at vedkommende erkender ordet som en variant af *skalmeje*). Det kan tilføjes, at også J.P. Jacobsen anslår erotiske overtoner (men på en anden måde) i en scene i romanen *Marie Grubbe* (fra 1878, men om personer i midten af 1600-tallet), nemlig i optrinnet, hvor Marie Grubbe har grebet sin mand, Ulrik Frederik Gyldenløve, i at kurtisere skøgen Karen Fiol: ”her er du den kjælnø Hyrde; har du intet en Skalmeje ogsaa? Har du ingen Skalmeje? ... og en Hyrdestav, Amaryllis? med en Silkesløjfe?” (Jacobsen 1924:185; *intet* = ikke). Dette er dog næppe inspireret af den dialektale brug af *skalmeje* i nordjysk, men af den litterære stil i hyrdedigtning.⁸

Den overførte betydning ’hovedet, skallen’ (jf. slutningen af Aage Jørgensens artikel) har også fundet vej til jysk: en spillemand havde fået ødelagt sin violin af en kokekone ved et gilde og truede hende med *jæn på ’Skalmejen’*, hvis hun ikke betalte (Jæger 1888:30).

6. Etymologi

Ordet *skalmeje* er kommet fra middelnedertysk (jf. også Aage Jørgensen s. 4); det stammer ifølge ODS i sidste instans fra græsk: fra en form *kalamaía* dannet til græsk *kálamos* (= rør).⁹ *Kalamaia*, som ifølge Duden betyder rørfløjte, er så (måske støttet af latin *calamus*) gået ind i oldfransk som *chalemie*, hvorfra vejen ikke synes lang til middelnedertysk *schalmei*.¹⁰ Dog må der ligge en lidt anderledes sideform til grund for nutidsfransk *chaluveau*, der bruges om både strå og skalmeje; denne form ligger formentlig også bag engelsk *shawn* (= skalmeje).

Videre bør nævnes, at Duden oversætter det græske *kálamos*

⁸ Omtales nærmere hos Friis 2006:3f.; i den nævnte scene hos Jacobsen ”får instrumentet nærmest fallisk betydning” anføres det s. 4.

⁹ Ordets førsteled har dermed ikke nogen forbindelse til tysk *Schall* (med dobbelt l) med betydningen ”lyd” (fx i *Schallplatte* = grammofoonplade)

¹⁰ I nynedertysk er formen *Schrammei* (Mensing.3:400), dvs. formentlig med både dissimilation og metatase i førsteledet.

ved "(Schilf)rohr", dvs. "siv, tagrør", hvilket leder tanken hen på dansk *kalmus* (med sideform *kalmes*), der netop betyder tagrør, jf. ODS. Dette ord er også velkendt i dialekterne, jf. Ømålsordbogen og den redigerede, men endnu utrykte artikel *kalmus* (med sideform *kalmer*) i Jysk Ordbog.

Endelig skal nævnes, at endnu et dansk ord går tilbage til græsk *kálamos*, nemlig subst. *halm*, jf. ODS. Det lyder måske overraskende, men er egentlig nærliggende, idet tysk *Halm* jo betyder "strå, (rør)", og sproghistorisk er der tale om en velkendt lydudvikling: den såkaldte germanske lydforskydning, her af græsk og latin *k* til germansk *h*: græsk *kálamos* > germansk *halm*; jf. Karker (1996):27, hvor eksemplet er: latin *cornu* > germansk *horn*.

Man kan altså tale om et græsk ords tredobbelte vej ind i dansk/jysk, og det finder jeg er en fin sidegevinst ved denne *skalmeje*-artikel.

Afslutning

Med ovenstående behandling af dialektale former af ordet *skalmeje* er også givet en oversigt over instrumentets udbredelse (jf. fig. 4, s. 15) og dets hovedtyper. De især midtøstjyske barkskalmejer kan indplaceres som en type oboskalmejer over for de mere udbredte klarinetskalmejer, der omtales i Aage Jørgensens artikel, og som jeg derfor ikke er gået nærmere ind på. Som materiale til fremstilling af skalmejerne brugtes oftest pil og pilebark, men også røn, seljepil og enkelte gange hyld. Denne materialhistoriske udredning kan ses som et supplement til den litterære behandling hos Aage Jørgensen foran; læses det sammen med den musikhistoriske tilgang hos Friis (2006, 2015), får man et detaljeret overblik over tidligere tiders brug af skalmejer.

Forkortelser mv.

H = herred

° = "punktoptegnelse", særlig god optegnelse af dialekten i et sogn.

Litteratur

- Arboe, Torben (1996): Mortels, møser og kastrol – nedertysk og fransk i jyske dialekter. *Studier i talesprogsvariation og sprogkontakt*. København: 17-23.
- Bjerregaard, N.P. (1919): *Sæd og Skik i Ommersyssel*. København.
- Duden. *Deutsches Universalwörterbuch*. 3. Auflage. (1996). Mannheim (etc.).
- Feilberg, H.F. (1886-1914): *Ordbog over jyske almuesmål*. 1-4. København.
- Friis, Mogens (2006): Skalmеjen – et folkeinstrument. *CUSTOS – Tidsskrift for tidlig musik*. Årg. 3 nr. 8: 1-6.
- Friis, Mogens (2015, upubl.): Skalmеjen – et folkeinstrument. 2. udg.: 1-10.
- Grüner-Nielsen, H. (1934): Folkemusik i Danmark. *Nordisk kultur*. 25. Stockholm: 81-97.
- Hansen, H.P. (1936): *Skovlovringer*. København.
- Jacobsen, J.P. (1924): *Samlede Værker*. Udg. af Morten Borup. 1. København.
- Jul Nielsen, Bent (1968): *Et Bjerreherredsmål*. København.
- Jysk Ordbog (2000ff.): www.jyskordbog.dk
- Jæger, Peder (1888): *I Ferien*. Aarhus.
- Karker, Allan (1996): *Politikens Sproghistorie – Udviklingslinjer før nudansk*. København.
- Kort etc. = *Kort over de danske folkemål*. Udg. af Valdemar Bennike og Marius Kristensen. (1898-1912). København.
- Levring, A. (1908): Gamle Landsbyskikke omkring Aarene 1830 og 1840. *Fra Randers Amt*. II. Randers: 95-99.
- Mensing, Otto (1927-1935): *Schleswig-Holsteinisches Wörterbuch*. 1-5. Neumünster.
- Møller, Christen (1927): *Træk af de romanske Sprogs Indflydelse paa Nygermansk*. I. København.
- Nielsen, Svend (1993): *Dansk folkemusik*. Dansk Folkemindesamling.
- ODS = *Ordbog over det Danske Sprog*. 1-28. (1918-1956). København.
- Skattegraveren*. 1-12. (1884-1889). Udg. af Evald Tang Kristensen. København.
- Sørensen, M. (1949): Hyrdedrengens Tidsfordriv. *Østjydsk Hjemstavn*. 14. Skanderborg: 67-68.
- Tang Kristensen, Evald (1896): *Danske Börnerim, Remser og Lege*. Århus.
- Værnfelt, Kr. (1946): Ved Skov og Strand. *Fra Himmerland og Kjær Herred*. 14. Aalborg: 169-249.
- Ømålsordbogen. En sproglig-saglig ordbog over dialekterne på Sjælland, Lolland-Falster, Fyn og omliggende øer*. 1ff. (1992ff). København.
- Aakjær, Jeppe (1966): *Jyske Folkeminder*. Udg. af Bengt Holbek. København.